

ABSCHNITT V. SOZIALE ARBEIT UND SOZIALSCHUTZ

DOI 10.36074/logos-26.11.2021.v1.23

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНІ

ORCID ID: 0000-0001-9582-793X

Аракелова Інна Олександрівна

канд.екон.наук., доцент,
доцент кафедри маркетингу, докторант
Донецький державний університет управління (м. Маріуполь)

УКРАЇНА

Із початком збройного конфлікту на сході України (Донбас, частина адміністративних територій Донецької та Луганських областей) виникли об'єктивні процеси міграції людей, котрі були змушені залишити місця свого постійного проживання і переселитись до інших регіонів України або закордон. Відповідно до визначення, що закріплене у «Керівних принципах з питань про переміщених осіб всередині країни» Організації Об'єднаних Націй, ці люди отримали статус внутрішньо переміщених осіб (надалі ВПО): «Внутрішньо переміщені особи – це окремі особи, чи групи осіб, які були змушені залишити свої помешкання, або місця постійного проживання в результаті, або щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або спричинених діяльністю людини лих, чи техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно-визнаних державних кордонів» [1].

Важливість дослідження цих процесів зумовила сплеск відповідних наукових робіт. Проте, переважна їх більшість сфокусована на вивченні вікової та соціальної структури ВПО, проблем регіональних ринків праці та нерухомості. Тобто коротко термінових ефектів від внутрішньої міграції. Однак, з початку масового внутрішнього переміщення минуло сім років, відбулось накопичення статистичної інформації та з'явилась можливість оцінити перспективні або середньострокові ефекти від цих процесів. Зокрема, зростання працездатного населення в окремих регіонах очікувано повинно відобразитись на розмірі валового регіонального продукту (надалі ВРП), вплив соціальної та психологічної адаптації ВПО на інтеграцію на новому місці розташування, формування перспективних планів розвитку приватного підприємництва, ринку житлобудування, соціальної інфраструктури тощо.

Зважаючи на завершення пікових процесів внутрішньої міграції, з'явилися об'єктивні передумови для постаналізу та оцінки середньотривалих ефектів цих процесів. Тому є можливість аналізу саме соціально-психологічної адаптації переселенців за весь період з початку збройного конфлікту для подальшої розробки державних програм, надання досвіду міжнародній спільноті для можливого використання у аналогічних ситуаціях. Відомо, що внутрішні міграції через військові дії це досить поширена світова проблема, яка за останні 100 років відбувалася у Азербайджані, Вірменії, Грузії, Молдові, Сербії тощо,

водночас відсутність історичних світових аналогів вирішення проблем вимушеної міграції підтверджує актуальність акумулювання даної інформації.

Збір інформації щодо психо-емоційного стану, соціальної адаптації, проблем становлення на новому місці розташування, підвищення обізнаності української та світової громадськості про конфлікт з перших вуст, сприяння психологічному благополуччю жителів країни – це ті завдання, які на жаль в умовах збройного конфлікту дуже важко врегулювати, але саме ігнорування цих питань може дестабілізувати соціальне середовище в країні. Адже соціально-культурна адаптація – це соціальний процес взаємодії внутрішньо переміщеного населення та соціального середовища, який проходить через розуміння, толерантність, пристосування до нових норм, правил та зразків поведінки приймаючої сторони, а також самоідентифікацію у новому місці проживання та новій громаді [2].

Соціально-психологічна адаптація переселенців буде характеризуватися сукупністю показників, до яких обов'язково необхідно віднести і суб'єктивні оцінки: соціальне самопочуття, інтеграція у взаємодії з місцевим населенням, активність, прийняття політичної ситуації, релігійність, близькість цінностей переселенців та місцевого населення, посттравматичний стресовий розлад, військові травми тощо.

У зв'язку з цим аналіз процесу соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців представляє безперечний науковий та практичний інтерес. Для вивчення основних соціально-культурних та психологічних проблем ВПО, даних щодо пережитих трагедій збройного конфлікту вимагають проведення глибоких досліджень, опитувань, аналізу конкретних ситуацій, дослідження за допомогою сучасних методик соціально-психологічної адаптації (прикладом може бути методика діагностики соціально-психологічної адаптації К.Роджерса і Р.Даймонда [3] та п'ятифакторний опитувальник особистості Costa та McCrae [4]), обробки та аналізу даних за допомогою математико-статистичних методів.

Насьогодні цю проблему для науковців можливо вирішити за допомогою вже зібраної бази свідчень цивільного населення про війну під час активного збройного конфлікту на Сході України, що сформовано в рамках Музею «Голоси Мирних» Фонду Ріната Ахметова. Всі матеріали, що надаються науковцям у відкритому доступі систематизовано та структуровано: база історій про безпосередній досвід життя в умовах збройного конфлікту, переселення та травми війни. Архів складається зі свідчень мирних громадян у форматі аудіо- та відеоінтерв'ю, письмових есе, матеріальних артефактів-згадок, художніх апікацій та поробок, дитячих малюнків, що є вираженням суб'єктивним досвідом проживання збройного протистояння [5]. За допомогою цих матеріалів можливо виявити основні фактори та умови, що сприяють або, навпаки, перешкоджають успішності соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців, проаналізувати напрями та розробити покрокові програми психологічної підтримки у приймаючих громадах, а також формування основних показників успішної соціально-психологічної адаптації на індивідуально-особистісному рівні.

Виходячи з визначення наявних проблем соціально-психологічної адаптації ВПО, можливості використання соціально-культурологічної і антропологічної наукової бази інтерв'ю внутрішньо переміщених осіб мають під собою практичне підґрунтя:

- надати загальну і цілісну картину процесу адаптації вимушених переселенців в Україні, розкрити психологічні механізми адаптації

переселенців, що дозволить досягти більш глибокого розуміння суті поведінкових процесів та знайти їм адекватне пояснення;

- розробити комплексний інструментарій для подальших досліджень питання соціально-психологічної адаптації переселенців як на рівні місцевих громад, так і на загально-державному рівні;

- приділити увагу індивідуально-особистісним чинникам адаптації у новому соціальному середовищі;

- розробити комплексний механізм надання соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщеним особам, з дотримання принципів соціальної справедливості, взаємоповаги та взаєморозуміння у громадянському суспільстві.

Розглядаючи актуальність дослідження соціально-психологічної адаптації ВПО та визначаючи основні проблеми, як у процесі дослідження, так і самій адаптації, треба визначити і позитивні зміни, що мають місце у сучасному громадянському суспільстві, а саме: гуманітарний розвиток України, запровадження неофіційного концепту етичного і толерантного співіснування громадян та формування якісно нового людського потенціалу, соціальною, культурною та національною інтеграцією українського суспільства.

Список використаних джерел:

- [1] *Руководящие принципы по вопросу о перемещении лиц внутри страны* (1998). Экономический и социальный Совет ООН (ЭКОСОС). Вилучено з <http://www.refworld.org.ru/docid/50b345932.html>
- [2] Оборська С.В. *Адаптація культурна*. Велика українська енциклопедія. Вилучено із [https://vue.gov.ua/Адаптація культурна](https://vue.gov.ua/Адаптація_культурна)
- [3] Лемак М.В. & Петрище В.Ю. (2012) *Психологу для роботи. Діагностичні методики*. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші.
- [4] Costa P.T. & McCrae R.R. (1992) *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) Psychological Assessment Resources*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/285860801_The_Five-Factor_Model_and_the_NEO_Inventories
- [5] Музей «Голоси мирних» Фонду Ріната Ахметова (2021). Вилучено із: <https://civilvoicesmuseum.org/>